

49. DE KERK EN HET ANTI-SEMITISME.

49. DE KERK EN HET ANTI-SEMITISME.*) ')

Het Joodsche vraagstuk is even naar den achtergrond gedrongen. De aandacht van den mensch, die de spanning van het wereldgebeuren van heden beleeft, kan niet lang bij dezelfde dingen blijven. Sinds de Jodenvervolgingen van het najaar 1938 is er weer zooveel gebeurd; de belangstelling richtte zich op andere zaken. Doch de Duitse Jood blijft ons aanzien met vragende oogen. Al meer wordt hij beroofd, al verder uitgestooten. Het is een raadsel, hoe de Joodsche massa ginds het leven nog rekt — voor de enkelen, die weggomen, wordt de kans op een bestaansmogelijkheid elders al kleiner. De vluchtelingencomité's werken voort, even moe als plichtsgetrouw, zonder uitzicht, met de zekerheid zelfs, dat de miljoenen, die noodig zijn, er niet meer komen; de regeeringen blijven even vriendelijk, machteloos en afwerend als altijd en uitkomst is er niet. Het schip, dat rondvaart met de overal geweigerde emigranten is het symbool van den huidige toestand.

De ellende duurt voort; niemand, die einde of zelfs maar verzachting ziet. En het anti-semitisme duurt ook. Het is immers niet een toevalligheid, dat het Duitse Nationaal-Socialisme óók antisemit is, het is er een essentieel bestanddeel van. Zonder Joden was er wellicht zelfs geen Führer. En dat anti-semitisme blijft niet tot Duitschland beperkt, het grijpt om zich heen. Het Joodsche probleem wordt in alle landen, waar het sinds Verlichting en Fransche revolutie te ruste was gelegd, weer een probleem. Het wordt vooral een probleem voor de Kerk, ook voor de Kerk in Nederland.

Wij hebben een neiging, dat probleem van ons af te schudden en te zeggen, dat wij ons geen vragen laten opdringen. Als staatsburgers mogen en moeten wij dat doen: in de historisch geworden toestanden van thans is er staatkundig geen verschil tusschen Joodsche en andere Nederlanders en wij laten ons niet de vraag stellen, of er reden is op grond van een rasseneer verschil te maken. Buiten het derde rijk interesseert een biologie met staatkundige strekking niemand.

Maar daarmee zijn wij er niet. Vooreerst is daarmee alleen het anti-semitisme als politiek verschijnsel ter zijde gesteld, er is nog niets gezegd van het anti-semitisme in de maatschappij, dat nooit geheel is verdwenen, ook niet in Nederland, en dat in allerlei vormen den kop nu opsteekt. Daarmee is ook niet een principieele houding gevonden tegenover het anti-semitisme elders — is geeste-

*) Woord en Wereld, Sept. 1939.

') Dit stuk is — gedeeltelijk een weergave van hetgeen ik over dit onderwerp op den Federatiedag van de N.C.S.V. in Februari 1939 heb gezegd. Het is ge-se-h.C\en vóór het begin van den oorlog.

lijk zijn plaats niet aangewezen. En daarmee vooral is de Kerk er niet af. De vraag blijft, of zij niet iets bijzonders te getuigen heeft ook in dezen.

Ook de Kerk kan in zeker opzicht aan het probleem voorbijgaan. Zij kan, zooals zij dat ook in het Oosten, ook in de landen der zending doen moet, verklaren, dat haar als Kerk van Christus de afstamming koud laat, even koud als de huidkleur, dat het Evangelie verkondigd moet worden aan alle volken, dat in haar schoot *ieder* mensch veiligheid kan vinden, dat binnen de Kerk elke onderscheiding, waarbij het eene volk het meer-, het andere het minderwaardige zou zijn, zonder veel woorden met de meeste beslistheid moet worden afgewezen. Zij heeft daartoe zeker en het recht en den plicht. Daar is noch Jood, noch Griek in de Kerk, is haar richtsnoer. Daarmee snijdt zij eiken waan van rassen-superioriteit den pas af. Maar daarmee is zij met de Joden niet gereed. Want anders dan alle andere volken heeft de Jood zijn plaats *in* den Bijbel. Wij zijn in de Kerk geen oogenblik zonder hem.

„De zaligheid is uit de Joden" heeft Jezus 'gezegd (Joh. IV : 22). Dit is iets, wat wij nooit vergeten kunnen of vergeten mogen. Doch daarnaast staat dit andere, dat wij juist als Christenen den Jood altijd bij ons hebben. Hij leeft naast ons — als wij hem waarlijk aanzien, worden we ons ons Christendom bewust. Hij staat tegenover ons — zijn geloof, de eenige religie, die wij tot zekere hoogte als „geloof" kunnen beschouwen, staat tegenover het onze. Wij zijn hem verwant — in die verwantschap voelen we toch ook, voelen we juist de tegenstelling.

Doch niet die tegenstelling, maar de verwantschap heeft onze eerste aandacht, als we midden in het politieke en maatschappelijke leven van thans staan. Als het nationaal-socialisme anti-semiet is, dan is het, omdat het zelf religie is en de vergoding van ras en van natie den Jood niet verdraagt. Doch als zóó de aanval gericht wordt, dan begrijpen we, dat hij evjenzeer de Christelijke Kerk treft, als het Jodendom. Het Christendom kan niet verdraagzaam zijn tegenover religie's. Een uit rassenwaan Joodsch-vijandig nationaal-socialisme is tenslotte evenzeer een vijand van de Kerk als het niet met het Joodsche geloof, maar wel met een gesecculariseerd Jodendom zoo broederlijk verbonden communisme. De aanvallen van het laatste zijn grover, directer — de vraag is, of het eerste niet nog gevaarlijker is.

Vóór wij verder daarover spreken, dient eerst nog iets anders gezegd. Als wij terugdenken aan de ellende der Jodenvervolgingen, die in het vorige jaar voor onze deur werd gelegd, dan is het wel de eisch van barmhartigheid, die het eerst in de ooren klinkt. Dan vragen wij ons af, met alle waardeering voor wat werd verricht, of *de Kerk* ook hier de volheid van haar taak heeft gezien. Voor den Staat is het plicht te rekenen; *hij* mocht, toen in den aanvang de

roep om dadelijke leniging van den nood der velen, die aanklopten, weerklonk, zich afvragen, waartoe dat zou leiden, mocht op de beperkte mogelijkheid in de toekomst wijzen, maar de Kerk kan tegen zulk een klagen van directen levensnood geen andere houding aannemen, dan die van geven en offeren tot aan, neen tot over de grens van eigen kunnen. Heeft de Kerk in Nederland door zulk een houding getoond de Kerk van Christus te zijn? Mij was haar afweer van wreedheid, haar protest te slap, haar hulp in daden te zwak. Er zat toch nog iets kils in. Had zij haar taak van naastenliefde beter begrepen, dan had zij ook den Staat kunnen voorhouden, dat als iemand bezig is te verdrinken, men hem te hulp snelt en zich niet angstvallig afvraagt, of het wel werkelijk nuttig is, dat hij blijft leven.

Intusschen, dit is slechts een vóóropmerking. Zij zou juist zijn, ook indien anderen dan Joden de getroffenen waren. De verdrukten van alle tijden en alle volken moeten er op kunnen rekenen, dat de Kerk voor hen in de bres springt, dat zij voor hen klaar staat met hulp en met steun. Het is een taak, die zij haast haar geheele bestaan door, zeker de laatste twee eeuwen telkens weer vergeet. Het schijnt wel uiterst moeilijk, vooral in onze maatschappij. En toch, alleen als zij dat doet, is zij barmhartig. Maar daarmee zijn wij nog niet toe aan de vraag, hoe de Kerk staat tegenover de Joden als Joden. Heeft zij voor hen niet een woord, dat tot anderen *niet* gericht zou kunnen worden? Als zij zich dit afvraagt, dan wordt zij zich bewust, dat de Joden zijn het *uitverkoren* volk. De Joden zijn naar den Bijbel het volk bij uitnemendheid. Eén der goede dingen in staatsleer en staatsieven van thans is, dat wij ons losmaken van het individualisme der laatst ver-loopen eeuwen, dat het ons weer duidelijk wordt, dat een volk niet maar een toevallig samenkomen van losse eenheden is, maar dat het historisch één is en dat wij ons leven naar de zijde van maatschappij en staat niet meer leiden als individuen, die den invloed van anderen ondergaan en op onze beurt op de anderen inwerken, maar dat er een gegeven eenheid is, waarvan wij deel zijn, ons volk. De allerbedenkelijkste wijze, waarop in moderne ideologiën met deze waarheid wordt gesold, waarop zij in hope-looze eenzijdigheid tot *de* waarheid bij uitnemendheid wordt verheven, mag ons niet weerhouden haar betrekkelijke juistheid te erkennen. Welnu, het is juist het Oude Testament, dat die waarheid naar voren brengt. Het ziet den mensch steeds mét zijn verleden en mét de kindskinderen, die hem zullen volgen — het denkt hem als deel van zijn volk. Dit kan zoo in het algemeen worden verklaard, doch het kan alleen daarom in het algemeen worden uitgesproken, omdat het in het bijzonder van Israël wordt gezegd. De Bijbel spreekt nooit in algemeenheden, als de Griek, maar altijd direct — concreet.

Van de andere volken geldt het slechts, omdat en voorzoover

zij als Israël ook volken zijn. Israël is *het* volk, het volk, waarvoor God een bepaalde bestemming had, dat hij heeft uitverkoren boven alle andere, dat hij met name heeft geroepen. Israël zou echter het uitverkoren volk niet zijn, als er ook niet andere volken waren, een roeping van één kan alleen geschieden, indien die eene uit de velen wordt uitgenomen. Dat ééne volk heeft God bewaard. Zijn Zoon zou daaruit geboren worden. Doch hij heeft het ook bewaard na de geboorte en na de kruisiging van Jezus Christus door dat volk. Wij moeten daarbij stilstaan. Het is voor den Christelijken kijk op het anti-semitisme van het allergrootste belang.

Barth heeft onlangs het woord weer naar voren gehaald, dat het bestaan van het Joodsche volk het eenige natuurlijke bewijs van Gods leiding zou zijn. Volgens het verhaal zou het het antwoord geweest zijn, dat een Christen gaf op de vraag van een vorst, Frederik de Groote of Napoleon, naar het bewijs van de Christelijke waarheid. „De Joden, Sire" zou dat antwoord geluid hebben. Als *bewijs* geldt het alleen voor den geloovige. Het is immers een wonder: dit kleine volk behouden in allen nood eeuw in, eeuw uit, terwijl machtige en groote verdwenen. En een wonder wordt altijd alleen door den geloovige gezien. Voor den onge-loovige is er dan niet anders, dan het onbegrijpelijke.

Onbegrijpelijk is het voor iedere sociologische of psychologische verklaring. En eenig is het verschijnsel ook in de geschiedenis. Zie naar de Oudheid: Egypte, Babel, Assyrie; daartusschen dat kleine onbeduidende volkje, dat *niet* een macht heeft, die ook maar in de schaduw van één dezer kan staan, dat ook *niet* een cultuur heeft, die het een eigen zelfstandige plaats geeft door kracht of door schoonheid, door wijsheid of weten. Het wordt gesplitst, uitgemoord, verdreven, weggevoerd. Het heeft niets, niets als het ééne, dat juist niet een „hebben" is: dat het is uitverkoren door God. Geen bezit, ook geen religieus bezit, het volk is niet vromer dan andere, het is altijd door weerbarstig tegen den God, die het uitverkoren heeft. Maar het blijft. Het komt onder de ééne heerschappij na de andere, Grieken en Romeinen overheerschen het. Het blijft zich zelf. En het blijft zich zelf ook nadat het, doordat het Gods Zoon verwierp, zelf verworpen is. God bewaart het. De Oudheid, de Middeleeuwen, den nieuweren tijd door. Het leeft niet meer als een ander volk, bepaald door zijn staatsvorm, gebonden aan een bepaald stuk van den aardbodem. Het wordt verdeeld over vele volken en blijft overal zich zelf. Het past zich aan aan alle mogelijke toestanden, meest van verdrukking en achteruitzetting, van afzondering in het Ghetto, maar ook van voorspoed en rijkdom in de naties, waarmee het leeft. Het past zich aan, maar gaat niet onder. Er komen nieuwe volken op — de Joden blijven zich zelf. Men zie eens naar de Vereenigde Staten: vele volken vloeiden hier samen om een nieuw volk te vormen, dat zeker verwant aan, maar toch anders is dan het stamvolk, het Engelsche.

Duitschers, Scandinaviërs, Nederlanders en zooveel anderen stroomden binnen, na eenige geslachten zijn zij nóch in taal, noch in levenshouding, noch in iets anders te onderscheiden van het volk, waarin zij opgingen. De afstamming wordt hoogstens als curiositeit gekoesterd. Maar de Jood is — ook al is hij Amerikaan — Jood gebleven. Vanwaar toch dit bijzondere, dit geheele eenige?

Voor het geloof is het eenige antwoord: de Joden zijn het uitverkoren volk. Het ongeloof staat voor een raadsel, dat het niet verklaren kan, dat het niet verdraagt. Het mompelt iets van bijzondere fysieke en psychische raseigenschappen. Maar hoe komt onder alle Semieten der Oudheid nu juist dit volkje aan die bijzondere eigenschappen? Wat is dit anders dan een uitvlucht, die wetenschappelijk juist geen verklaring is?

Het ongeloof verdraagt het wonder niet. Het nationaal-socialisme verdraagt het heelemaal niet en bevestigt het toch juist door zijn verzet. De nationaal-socialistische Duitscher weet ook van een uitverkoren volk, maar dan buiten Bijbel en Christendom om, van het uitverkoren volk der Duitschers. Een ander volk, dat ook uitverkoren zou zijn, kan het niet dulden. Het ziet er zijn vijand in en gaat het te lijf met alle middelen, die het ten dienste staan. Het *haat* het. Die haat is de kern van het anti-semitisme. Het Duitse anti-semitisme is, wat men er van zeggen moge, echt — het Italiaansche is niets dan politieke listigheid, onechte namaak.

Maar als het anti-semitisme de Joden vervolgt, dan drijft het hen weer samen, dan loopen zij weer te hoop, dan verbreekt de al te vlote aanpassing — zijn niet veel Duitse Joden voor ons buitenstaanders typische Duitschers? Zóó Duitisch, dat zij graag nationaal-socialistisch zouden zijn, als er dat hinderlijke anti-semitisme maar niet was? Doch het kan niet — weer w. rdt het volk als volk bevestigd. En geldt dat ook niet voor de Joden buiten Duitschland? Getuigen ook niet Nederlandsche Joden, dat zij door de vervolging daarginds zich weer Jood zijn gaan gevoelen? Het is weder Gods Wonder, dat dit volk bewaart. Dit heeft ook ons iets te zeggen. Juist aan ons, die van verschil tusschen de gesecculariseerde Joden en de gesecculariseerde massa van andere origine. „Germanen“, „Ariërs“, liever eenvoudig „Hollanders“ zoo weinig meer bemerkten. Zij zijn toch anders. En het beteekent niet veel of dat andere zooals bij sommigen direct in het oog springt dan wel haast onmerkbaar is. Het andere is niet iets van biologie of rasanaal, het is een stempel, dat God heeft gezet. Het is niet het vreemde, dat een Chinees of een neger voor ons heeft, het menschelijk andere, dat een verkeerd begrepen internationalisme poogt weg te praten. Dat vreemde kan de Jood ook hebben, hij kan het ook geheel missen. Daarover hebben wij het nu niet. Wij hebben het over dat bijzondere, dat alleen de geloovige begrijpt, als hij peinst over Gods leiding der volkeren. Dat is iets van een andere orde, dan de verhouding der menschen in samenleving en

staat, in de grootere en kleinere kringen, waarin wij ons bewegen. De Joden zijn het uitverkoren volk. Dat wonder geeft God ons weder te overdenken in onze dagen. Als wij ons afvragen, wat dat inhoudt, hebben we ons tot den Bijbel te wenden.

De Joden zijn het uitverkoren volk, het volk, waarmede God een verbond heeft gesloten. Wat anders dan den inhoud van het verbond geeft het Oude Testament? De geschiedenis van dat volk wordt er in verhaald om de verbondsverhouding te bewijzen, de psalm-dichters zingen ervan; de profeten getuigen telkens weer, als het volk het zou vergeten; van de wijsheid is het kern en achtergrond. Het Nieuwe Testament bevestigt het op een wijze, waarop alleen God het bevestigen kan. Jezus is naar het vleesch Israëliet. Op dit eenvoudige feit stuit voor den Christen elk anti-semitisme af. Elke poging dit toe te lichten of uit te werken zou het verzwakken. Ieder Christen, die iets van anti-semitisme in zich voelt opkomen — en gebeurt ons dit niet allen? — heeft dit eenvoudig te bedenken en beschaamd te zwijgen. Vooral mag hij niet pogen het goed te praten door te beweren, dat dit zelfde uitverkoren volk Jezus heeft verworpen. Dat is inderdaad voor onze verhouding tot de Joden het tweede alles overheerschende punt. Wat het inhoudt, zullen we moeten aangeven, het is niet eenvoudig, maar dit is zeker: de goedkoope vergoelijking van het anti-semitisme, dat de Joden toch een ellendig volk zijn, omdat zij Jezus hebben gekruisigd, is volstrekt ongeoorloofd. Daarmee wordt het feit niet ongedaan gemaakt, dat Jezus tot dit volk hoorde. Het is niet aan ons op de kindskinderen der Joden te verhalen, wat hun voorouders deden, toen zij van Pilatus de kruisiging eischten. Niet wij mogen Gods gerechtigheid in handen nemen.

Als we dat doen door tegen de Joden te woeden, hebben we van de beteekenis der kruisiging al heel weinig begrepen. We zijn dan meer Fariseesch dan de Fariseeërs.

Voor den Christelijken kijk op het Joden-vraagstuk is intusschen, ik zeide het al, het feit beslissend, dat het Joodsche volk het verbond verbroken heeft door Jezus uit te werpen. Daarmee komt die diepe insnijding in de geschiedenis, die onherroepelijk den Joden de kroon afnam, waarmede zij telkens weer zich wilden kronen. God maakt zijn Openbaring los van het ééne volk. „Tot niet-mijn volk zal ik zeggen: „Gij zijt mijn volk, en hij zal zeggen: Mijn God!" (Hosea II :22). Het deksel dat voor den Jood ligt in het lezen des Ouden Testaments is door Christus te niet gedaan (II Cor. III: 14).

Van uit het Nieuwe Testament loopen ten dezen in de geschiedenis verder duidelijk twee lijnen. Daar is vooreerst de hoofdlijn: Israels erfgenaam naar den geest is de Kerk, doch daarnaast ligt de andere: Israels erfgenaam naar het vleesch het Joodsche volk.

De plaats van Israël in het Oude Testament krijgt de Kerk in

het Nieuwe. De Christelijke Kerk is de gemeenschap der heiligen. Het geloof, niet de geboorte uit eenig volk bepaalt, wien de genade Gods ten deel is gevallen. Naar den Hebreëen-brief zijn *wij* de nakomelingen van Abraham naar den geest. Wij, Christenen, doch dat zijn wij niet als „volk". Wij leven onder de heidenen, onder de volkeren, er is geen staatkundige, ook geen biologische of historische onderscheiding, wij zijn een deel van het volk, uiterlijk in niets onderscheiden. Maar wat tot Israël is gezegd in den Bijbel, is tot ons gezegd. Zie Gal. VI : 15—16: „Want noch het besneden zijn heeft eenige waarde, noch het onbesneden zijn, maar een nieuwe schepping. En moge op allen, die zich door dezen regel laten leiden, vrede rusten en barmhartigheid: zij toch zijn het Israël Gods".

Het is deze gedachte, die den grondslag werd van Augustinus' grootsche geschiedenis-conceptie: de *civitas dei* tegenover de *civitas terrena*; de *civitas dei* waarin de Kerk de voortzetting is van Israël. Als wij hier op letten, als het deksel van het Oude Testament is afgelicht, dan wordt dit in zijn geheel gezien als toeloopend op het ééne punt: Jezus Christus. Gods openbaring in Hem, in Zijn dood en opstanding. Dan is de Bijbel één — een scheiding, die het Nieuwe Testament zou aanvaarden, het Oude verwerpen ten eenenmale onmogelijk, dan zijn de aartsvaders en Mozes, David en de profeten, de psalmisten Zijn verkondigers in de verwachting, gelijk de apostelen het zijn na de vervulling. Dan zijn zij allen onze leidlieden.

Zoodra het anti-semitisme zich tegen het Oude Testament richt, is het tegelijk anti-Kerkelijk, anti-Christelijk. En het móét zich daartegen richten. Immers wat zijn verzet wakker roept, zijn niet de enkele Joden, maar is het Joodsche volk en dat volk is hetzelfde volk van het Oude Testament. Want het is — de Bijbel zelf leert het — niet zóó, dat de Joden éérs een goed, gehoorzaam, trouw volk geweest zouden zijn en daarna tegenover Christus ontrouw zijn geworden. De Joden van het Oude Testament zijn als de Joden tijdens Christus' leven en als de Joden van nu. Er is onder hen trouw en ontrouw, opoffering en bedrog. Het anti-semitisme móét het Oude Testament verwerpen. Doch dan verwerpt het tegelijk het Nieuwe. Want oud en nieuw zijn één. Ook het Nieuwe Testament is — wat er dan van hellenistische invloeden op den vorm zijn moge — in wezen Joodsch. Het is merkwaardig, dat zelfs de historische kritiek dit steeds meer erkent. De krampachtige pogingen van anti-semieten, Jezus tot een niet-Joodsche figuur te maken bevestigen dat door hun hopelooze mislukking. Jezus kan niet losgemaakt worden van het volk van Israël.

Wij Christenen hebben te begrijpen, dat het anti-semitisme ons treft. Wij kunnen dat persoonlijk ervaren, als wij den smaad zien van de grooten van Israël: mij troffen gemeene caricaturen van Abraham en Mozes als mij persoonlijk in mijn Christelijk besef

krenkend. Doch dat is niet belangrijk: wèl is het, dat we inzien, dat het anti-semitisme tot anti-Christendom móet leiden.

Doch nu de tweede lijn. Israël blijft ook na de verwerping het uitverkoren volk. Het is voor de Kerk een niet gemakkelijk te aanvaarden waarheid, er is in ons een natuurlijke weerstand, doch niet alleen de geschiedenis leert het ons. Wij zouden niet zóó zeker het wonder in de geschiedenis aanschouwen — iedere duiding der geschiedenis blijft een waagstuk — indien niet de Bijbel onze oogen had geopend. En daarbij steunen wij niet alleen op de verwachting die we op het Oude Testament bouwen, maar in hoofdzaak direct op het Nieuwe. In den Romeinenbrief van het 9e tot het 11e hoofdstuk wordt Israel's positie tegenover het Evangelie nà de kruisiging en nà de opstanding aangewezen. Paulus beschrijft haar uitvoerig — doch als zijn uitgangspunt hier als elders is:

„Daar is geen onderscheid, noch van Jood noch van Griek, want een zelfde is Heere, rijk zijnde over allen die hem aanroepen" (Rom. 10: 12), dan is het einde: „geheel Israël zal zalig worden — dit is hun een verbond van Mij, als Ik hunne zonden zal wegnemen" (Rom. 11 : 26, 27). Het is weder een wonder, dat wij niet begrijpen. Paulus zelf zegt het: „0 diepte des rijkdoms, beide der wijsheid en der kennis Gods. Hoe ondoorgrondelijk zijn Zijne oordeelen en onnaspeurlijk Zijne wegen" (11 :33). Hier zijn we wel mijlen ver van den haat tegen de Joden, omdat zij den Heer gekruisigd hebben. Het is een verborgenheid, een mysterie (Rom. 11 : 25). De apostel wordt profheet. Hij verkondigt niet meer, wat geopenbaard is, maar hetgeen zijn zal. God is trouw, Zijn genade zal barmhartig zijn (10 : 32).

Het is deze lijn, waarop alle grooten in de Kerkgeschiedenis telkens weer hebben gewezen: Augustinus, Luther, Melanchton, Calvijn. Bij allen werd de spits van den tekst naar de Kerk gericht. De tweede helft van 11 : 25 over de verborgenheid komt naar voren: „opdat gij niet wijs zijt bij u zelve", niet op eigen wijsheid bouwt. „Ne superbias" is het refrein van de leeraars der Kerk tot haar. Meent niet, omdat de genade u geworden is, dat gij anderen daarom door uw oordeel zoudt kunnen uitsluiten. Wie zich Gods genade bewust is, hoede zich er voor, in die genade weer zich zelf te zoeken.

Bij Augustinus staat het zoo duidelijk ¹⁾ op Rom. 10 : 1: „Hinc jam incipit de spe Judaeorum loqui, ne etiam gentes superbire audant adversus Judaeos. De hoop van Israël wordt den heidenen voorgehouden, opdat zij zich onthouden van hoogmoedige vijandschap tegen de Joden. Een Kerk, die waarlijk de genade onzes Heeren Jezus Christus predikt, kàn niet anti-semiet zijn.

¹⁾ Quorundam propositionum ex epistola ad Romanos expositio LXVI, Migne Series Latina 35, 2082.

Wij, de gentes, de niet-Joden, hebben naar den Bijbel altijd den Jood naast en tegenover ons. Wij hebben op hem te zien — te begrijpen, dat dit telkens weer verdreven en uitgestooten volk, waarin zoo veel is, dat wij naar de natuur van den mensch afwijzen, waarin we „Christelijk" zoo veel anders zouden begeeren, dat dit volk toch het uitverkoren volk is, dat God hen bijzonder gedenkt tot aan het einde der tijden.

Zien wij dit in, dan is het duidelijk, dat wij met de Joden hebben te leven. Dit is van beteekenis voor onze houding tegenover het huidige Zionisme. Er is geen grond waarom wij ons daartegen zouden mogen verklaren. Als de Joden weer een staat-volk willen worden, levend in eigen rechts-organisatie op eigen gebied, hebben wij ons daartegen niet te verzetten. Wij zitten niet in Gods raad en mogen het niet uitgesloten achten, dat het Zijn wil is. dat deze weg weer betreden wordt. Maar we moeten er wel aan toevoegen, dat de Bijbel hiervan niets weet en dat het geenszins een Christelijke eisch kan zijn, dit te bevorderen. Integendeel, de Bijbel zet in de besproken plaatsen de Joden naast de Heidenen, ziet den Jood als gaande met den Christen. Zijn de Joden een volk als een ander, dat een gebied heeft en een regeering, dat in de rij gaat staan, waarin de groote en kleine staten zijn geplaatst, dan schijnt alsof zij datgene, waardoor zij zich onderscheiden, verliezen. Nog eens: het zou eigen gerechtigheid zijn, als wij den Joden om hun positie tegenover de Kerk hun recht op een eigen staat betwistten. Over die vraag heeft de Kerk als Kerk niets te zeggen. Alleen: de Bijbel weet er niet van en steunen kan de Kerk het niet.

Trouwens, de economische en politieke verhoudingen zijn zoo, dat zelfs als Palestina weder een Joodsche staat werd, toch de samenleving der Joden met de anderen zou moeten blijven. Het gebied is voor het geheele getal der Joden te klein, het kan hen economisch niet onderhouden.

Ook voor de vraag, hoe staatkundig de verhouding moet zijn, heeft de Kerk geen woord. Dit is een vraag van recht, die naar de historische situatie wisselend naar tijd en plaats moet worden beantwoord. Hoeveer de Joden volksgenooten kunnen worden van hen, met wie zij leven, zal telkens opnieuw moeten worden beslist. Dat er thans in de Westersche landen geen enkele reden is om **hen** anders te behandelen dan wie ook. spreekt vanzelf. Iedere grond voor discriminatie ontbreekt. Doch dit is geen vraag van de Kerk. Wèl een zaak van de Kerk is het, dat de verhouding altijd een dragen in liefde moet zijn. De haat van het anti-semitisme kan niet worden geduld.

De Joden staan naast, zij staan ook tegenover de Kerk. Wij hebben ons goed bewust te zijn, dat de liberale houding van Nathan der Weise niet de onze kan zijn. In het geloof is het onmogelijk

te erkennen, dat het Joodsche „geloof" gelijkwaardig zou zijn aan het onze, dat wij geen keus kunnen doen, althans onze keus een min of meer door het toeval bepaalde, willekeurige zou zijn. Wie zoo spreekt staat buiten het geloof. Jezus Christus is de Waarheid. Wij kunnen ook niet meenen, met de Joden een gesprek te kunnen voeren gelijk in de Oecumenische Beweging tusschen de Christelijke Kerken onderling plaats vindt. De basis daarvoor ontbreekt. Dit is duidelijk, juist als men ziet, hoe dicht sommige Joodsche denkers van heden ons naderen. Een schrijver als H. J. Schoepp b.v. (*Jüdische Glaube in dieser Zeit* 1934) heeft sterk den invloed van Barth ondergaan. Zijn beschouwingen over „geloof" zijn verwant aan veel uit de tegenwoordige theologie. Talrijke uitspraken van hem zouden, als men ze uit het verband losmaakt, van den een of anderen Barthiaan kunnen zijn. Zij **zijn** bovendien helder geformuleerd en soms van bijzondere zeggenskracht. Hij wil voor het Jodendom den omkeer herhalen van liberalisme en verlichting tot onderwerping aan de openbaring, die de Christelijke theologie thans weer met zooveel nadruk eischt. En toch is er een kloof. „Geloof" wordt zoo iets formeels, een denkwijze, die met verschillenden inhoud kan worden gevuld, waarbij dan de geesteshouding dezelfde zou zijn, slechts de voorstellingen verschillen. Doch daarmee wordt het eigenlijke, wat wij Christenen geloof noemen en wat juist door Barth weder zoo sterk op den voorgrond is geplaatst, uitgesneden. Wat overblijft is een leege schaal, waardeloos. Want Christelijk is „geloof" niet los te maken van de gebondenheid aan de Openbaring Gods in Jezus Christus. Wij kunnen er niet over spreken, er eenvoudig geen enkel woord over zeggen, zonder die gebondenheid vast te houden. Het is een Grieksch element in dezen Joodschen denker — gelijk er heel wat Grieksch zit in de nieuwere godsdienst-philosophie der Joden, denk eens aan Hermann Cohen — als Schoepp het geloof wil maken tot een categorie op zich zelf, voor den Jood even goed te gebruiken als voor den Christen. Schoepp staat zeker niet ver van het Evangelie, doch zoolang hij er niet in staat, is hij tégen ons. Wat natuurlijk niet wegneemt, dat wijsgeerig en historisch veel van hem te leeren valt.

Ik plaatste deze uitweiding hier tusschen, omdat we ons ver moeten houden van de sommigen lokkende gedachte, dat wij met de Joden tenslotte één zijn. De voorstelling van één Openbaringsreligie, die zich dan splitst in de verbijzondering van Jodendom en Christendom, verwerpen wij volstrekt. Zij doet aan Gods Openbaring in Jezus Christus tekort.

Het blijft bij de bijbelsche waarheid, dat het Kruis den Grieken een dwaasheid en den Joden een ergernis is. De Griek lacht om de Kerk. Dit lachen — thans meest een vriendelijk glimlachje — is nog altijd de uiting der talloos velen in onze samenleving, het kenmerk *de* houding van dezen geseculariseerden tijd. Den waren

Jood komt die lach niet om de lippen, voor hem is er ergernis. Hij weet zich in opstand.

Immers de gedachte dat de Heiland aan het schandhout gehangen heeft, kan hij niet verdragen. De genade, die alleen genade is, Gods tegemoetkomen, dat niet is ónze daad, kan hij niet aannemen. Een ander Joodsche schrijver van beteekenis in dezen tijd, M. Buber, laat dit duidelijk zien, als hij tot zijn Joodsche hoorders zegt:

„Ich meine, es ergeht Ihnen wie mir: Gott offenbart sich Ihnen in Ihrem Werdenwollen, nicht in Ihrem Harren auf Gnade“.¹⁾ Joodsch is de gedachte van de werken, van de vergelding naar de werken. De Jood is de man van den religieuzen hoogmoed. De knecht in Jesaja is vergeten. En wel heeft hij geleerd zich naar de wereld te bukken en te buigen, maar in zijn hart is de hoogmoed gebleven, die juist omdat hij religieus is, niet is uit te roeien. Hij groeit onder de verdrukking. Het uitverkoren volk wordt, zoodra het „Werdenwollen“ de openbaring Gods wordt, een volk, dat niet uitverkoren is, maar zich zelf verkiest. Zie Rom. 10 : 3: „Want alzoo zij de rechtvaardigheid Gods niet kennen en hunne eigen gerechtigheid zoeken op te richten, zoo zijn zij der rechtvaardigheid Gods niet onderworpen.“

Die ergernis der Joden moeten wij ondergaan, gelijk wij het oordeel van dwaasheid moeten aanvaarden. Wij moeten alleen maar oppassen, dat dit ondergaan en aanvaarden zelf ons niet wordt tot een tevredenheid met eigen gedrag, die wederom hoogmoed zou zijn. De verleiding ligt steeds voor de deur.

Wij hebben op onze beurt de neiging, van de genade een bezit te maken. Tegenover de Joden staan wij dan als de oudste zoon uit de gelijkenis. Die gelijkenis zelf is een der sterkste woorden tegen het Jodendom. Voor den Jood heeft immers de oudste zoon gelijk. En de Jood, die in ieder van ons steekt, stemt daarmee in — gelijk de Griek in ons óók iets weet van den lachenden twijfel om wat dwaasheid schijnt. Doch de perversie dreigt, dat de jongste zoon wordt als de oudste — gelijk deze in zijn werken gaat roemen op wat het zijne is, de ander de genade maakt tot een zaak, die hij heeft. Op het zelfde oogenblik, dat dit geschiedt, houdt zij op genade te zijn.

Hier is de Jood ons een waarschuwing. Het is de oude waarschuwing van den Kerkvader, „ne superbias“. Wij zijn hem een ergernis en we mogen niet trachten dat weg te nemen. Maar hij mag ons niet tot ergernis worden. Of liever moet ik zeggen: hij wordt ons telkens tot ergenis — niettemin zegt de Bijbel ons, dat de Joden en niet wij het uitverkoren volk zijn. En dat God dat nog eens zal toonen op Zijn tijd.

¹⁾ Volksemebung als unsere Aufgabe — Jüdische Rundschau, Berlin, 8 Sept. 1926.

Bedenken wij dit alles, dan vinden wij vanzelf onze houding tegenover Jodendom en anti-semitisme. Dan begrijpen we ook de zending onder de Joden — dat zij *verkondiging* moet zijn, omdat *alle* volken het evangelie verkondigd moet worden, dat zij verkondiging moet zijn (of *de Joden*, het bijzondere woord moet vinden, dat tot hen moet worden gesproken en dat anders is, dan het woord tot welk ander volk ook. En daar gaat ons ook het oog open voor twee merkwaardige dingen, die ons treffen, als wij op die zending letten. Het is ten eerste, dat deze zending zoo weinig bereikt. Dat was ten onzent zoo, toen het Joodsche geloof nog leefde onder het Joodsche volk en het is nog zoo — nu het er voor een groot deel van is afgefallen. Dat is zeker geen reden om die zending na te laten, maar we moeten erkennen: het schijnt Gods weg niet te zijn, dat de Joden zich nu reeds bij groote groepen onder de Christenen scharen. In het algemeen is Zijn weg niet die der breede verspreiding, nu, in dezen tijd, in de Westersche cultuurwereld van heden; het is zeker niet die van den overgang op groote schaal van het Joodsche volk, dat tot voor kort door een positie, sterker dan in eeuwen, van die cultuurwereld, van de secularisatie zoon belangrijk teeken was, gelijk de tijd van heden zich weder door de omverwerping van die positie, door het antisemitisme karakteriseert. Het Jodenvolk steeg, het valt weer, het blijft buiten de Kerk. Het tweede verschijnsel, waarop ik doelde, is dit: dat *als* de individueele overgang plaats heeft, de Christen geworden Jood wèl opgaat in het volk, waarmee hij leeft. Voor den Jood is de weg tot het volk, de weg door de Kerk. Daarvan heeft hij, ik zou haast zeggen natuurlijk, misbruik gemaakt, althans in Duitschland. Voor de Deutsche Kerk heeft hij daardoor *de* zaak der Joodsche Christenen zooveel moeilijker gemaakt, omdat er onder hen zooveel „Christenen" zijn die met aanhalingsteekenen moeten worden aangeduid. Het is ons geluk, dat wij in Holland dezen niet zoo kennen. Doop van Joden ter wille van maatschappelijke verhoudingen kwam bij ons niet voor — de Jood in Nederland had hem niet noodig. Over dat bederf heb ik het niet. Ik wil slechts hier op wijzen: *als een* Jood zich waarlijk tot Christus bekeert in dezen tijd, wordt hij tegelijk deel van het volk. Het Joodzijn eindigt. Het gaat in de nakomelingschap meest door vermenging ook in de uiterlijke dingen verloren; maar al dadelijk is het bijzondere afgefallen: de Joden zijn niet meer het volk, waartoe hij behoort, maar waartoe hij eens behoorde. Het Joodsche wordt voor hem geschiedenis. Met den naar de Wereld gerichten Jood, wiens agnostische of atheïstische meeningen niet verschillen van die van de „Germaansche" volksgenooten om hem heen, is dat nooit zóó het geval.

Dit alles maakt, dat wij, als het om het anti-semitisme gaat, stil hebben te wachten, wat God ons in het geschiedgebeuren te zeggen heeft. Wij weten, dat Hij dit volk bewaart. Wat hun lot zijn zal,

weten we niet, doch dat lot moeten we met gespannen aandacht volgen. Met aandacht en met liefde. De Kerk moet den Jood het Evangelie voorhouden en hem, ook als hij weigert te luisteren, in liefde tegemoet treden. Zij bedenke „dat wij door hun ongehoorzaamheid barmhartigheid hebben verkregen, dat zij door onze barmhartigheid barmhartigheid zullen verkrijgen" (Rom. 11 :31).

